

سنجش کیفیت ذهنی زندگی در محلات شهری با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (مطالعه موردی: محلات کارمندان و اسلام آباد شهر زنجان)

محمسن احمدنژاد: دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران*
سعید نجفی: دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران

چکیده

کیفیت زندگی شهری معمولاً از طریق شاخص‌های ذهنی حاصل از پیمایش و ارزیابی ادراکات و رضایت شهروندان از زندگی شهری و یا با استفاده از شاخص‌های عینی حاصل از داده‌های ثانویه و به ندرت با استفاده از هر دو نوع شاخص‌ها اندازه‌گیری می‌شود. هدف پژوهش حاضر، سنجش کیفیت زندگی نواحی شهر زنجان نمونه موردی محلات کارمندان و اسلام آباد با استفاده از شاخص‌های ذهنی است. داده‌های مورد نیاز با استفاده از پیمایش خانوارهای شهری در شهر زنجان جمع‌آوری شده است. برای سنجش کیفیت ذهنی زندگی از مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره Vikor و AHP و روش‌های آماری از قبیل میانگین و تحلیل واریانس، ANOVA و T-test و تحلیل و ارزیابی روابط آن با برخی از خصوصیات فردی استفاده شده است. نتایج حاصل نشان داد که اولاً میزان رضایت ساکنین براساس شرایط اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی در محلات برنامه‌ریزی شده و سکونتگاه غیررسمی متفاوت است. ثانیاً کیفیت زندگی خانوار با سطوح مختلف وضعیت شغلی، سطح تحصیلات، میزان درآمد، میزان سن، تعداد اتاق برای خانوار و تعداد خانوار در مسکن در محلات برنامه‌ریزی شده و سکونتگاه غیررسمی تفاوت معناداری وجود دارد. واژه‌های کلیدی: کیفیت ذهنی زندگی، محلات شهری، شهر زنجان

۱ - مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

شهرنشینی یک پدیده‌ی مداومی است که امروزه بیش از ۵۰ درصد جمعیت جهان در شهرها تمرکز دارند. بنابراین شهر نقش اساسی در رشد و توسعه اقتصادی منطقه ایفا می‌کند. این مراکز همزمان بیکاری، آموزش پیشرفته و خدمات شهری و تکنولوژی و نوآوری ارائه می‌دهد. کیفیت زندگی یک مفهوم پیچیده، چند بعدی، نسبی متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که با اهداف متفاوتی در تحقیقات مختلف به کار برده می‌شود.

در سال ۲۰۱۰ سازمان بهداشت جهانی روز جهانی شهرنشینی و سلامت نام گذاری کرد که تأثیرات زندگی شهری را بر سلامت جسمی و ذهنی بشر را برجسته می‌کند. می‌توان دلیل آن را به خاطر افزایش دانش بشر دانست که کیفیت زندگی شهرها را با نابرابری‌های اجتماعی، جرایم شهری، فقر شهری و تراکم ترافیک روبه‌رو کرده است.

علی‌رغم تمام این تأثیرات منفی شهرها همچنان نقش اساسی در توسعه بازی می‌کنند. آنها همچنین آموزش بالا، خدمات مخصوص و اشتغال ارائه می‌دهند. زمانی که ارزیابی از شرایط زندگی و رفاه در شهرها صحبت می‌شود ابعاد اقتصادی در تسخیر عوامل فوق‌الذکر زندگی شهری است. کیفیت زندگی شهری مفهومی چند بعدی است که انعکاسی از بررسی ابعاد گوناگون است. اما دامنه‌ی کاربرد این اصطلاح متفاوت است (Eva, P. Alex, D. Yannis, P., 2011: 1). از دهه‌ی ۱۹۶۰ "کیفیت زندگی" به صورت گسترده در سراسر حوزه‌های علمی مورد

بحث واقع شد و به تدریج به عنوان یک نگرانی عمده در میان مردم و دولتها توسعه یافت؛ (Diener and Suh, 2000, Veenhoven, 2000) در (Andrews and ;Diener, 1986 Rahtz 2000). در بحث‌های مربوط به کیفیت زندگی، تنها زیستن مهم نیست، بلکه کیفیت آن دارای اهمیت است (Cramer, 2004: 104). نگرانی از کیفیت زندگی یکی از مشخصه‌های جامعه‌ی معاصر است (Pacione, 2003: 19). حیطه‌ی مربوط به کیفیت زندگی و سنجش آن شاید در هیچ زمانی به اندازه امروز وسیع نبوده است (قالیباف، ۱۳۹۰: ۳۴). بهبود کیفیت زندگی همیشه در میان بسیاری از اهداف توسعه اجتماعی مطرح بوده است، شاخص‌های کیفیت زندگی براساس سطوح مختلف و تغییرات زمانی به طور گسترده به عنوان معیارهایی برای حاصل شدن رفاه مردم تبدیل شده‌اند. ادبیات گسترده مربوط در چهار دهه گذشته نشان می‌دهد که ارزیابی کیفیت زندگی بشر و نظارت بر تکامل محیط اجتماعی در شرایط پولی به تنهایی (به عنوان مثال، GNP) محققان را راضی نمی‌کند، به همین خاطر رضایت ذهنی از زندگی در محیط شهری را هم مورد توجه قرار می‌دهند. برای سنجش کیفیت زندگی عمدتاً از شاخص‌های عینی و ذهنی یا ترکیبی از دو استفاده می‌شود. اما در اندازه‌گیری‌ها اغلب شاخص‌های ذهنی یا عینی به طور مجزا فرض می‌شوند (Shin et al., 2003). رویکردهای ذهنی از پیمایش ادراک‌ها، ارزیابی‌ها و رضایت ساکنان از زندگی شهری به دست می‌آیند. در واقع کیفیت ذهنی

1 Objective

2 Subjective

خلاصه می‌شود، که این وضع یکی از انگیزه‌های انجام این مطالعه را شکل می‌دهد.

۳-۱- اهداف

۱- سنجش کیفیت ذهنی زندگی و میزان رضایت از شاخص‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی در محلات اسلام آباد و کارمندان شهر زنجان

۲- بررسی تاثیرات خصوصیات فردی، اجتماعی، اقتصادی بر کیفیت زندگی ساکنین

۴-۱- پیشینه پژوهش

موضوع کیفیت زندگی سابقه چندانی در ایران ندارد، اما بحث عدالت اجتماعی و بطور اخص مبحث عدالت اجتماعی و نابرابری‌های فضایی در سطح شهرها از موضوعات مرتبط با کیفیت زندگی است که در ایران مورد توجه و مطالعه قرار گرفته است (حاتمی نژاد، ۱۳۷۹، مرصوص؛ ۱۳۸۲ و شریفی، ۱۳۸۵). آگاهی از کیفیت زندگی شهروندان از مطالعات مورد علاقه‌ی محققان در کشورهای توسعه یافته می‌باشد (Bunge, 1975, Diener and Suh, 1999, Foo, 2000, Fahy and Cinneide, 2006, Tesfazghi, et al, 2010, Senlier et al, 2009, Woldetinsaye, 2011). این مطالعات غالباً نشأت گرفته از مطالعات جوامع غربی است. اما این مطالعات در کشورهای حال توسعه بخصوص ایران کمیاب هستند. در ارتباط با مطالعات کیفیت ذهنی زندگی می‌توان به مطالعات فوو در سال ۲۰۰۰ با ۲۲۰ نمونه با جمعیت ۳ میلیون نفر در آسیا، ابراهیم و چانگ در سال ۲۰۰۳ با ۳۰۰ نمونه در آسیا، سانتوس و همکار در سال ۲۰۰۷ با ۲۴۰۰ نمونه در اروپا و همچنین می‌توان به مطالعات با ترکیب شاخص‌های

زندگی، ادراک مردم از وضعیت زندگی شان را منعکس می‌سازد و با استفاده از شاخص‌های ذهنی اندازه‌گیری می‌شود. شاخص‌های ذهنی سطح رضایت ابراز شده توسط افراد و گروه‌ها را که اصطلاحاً بهزیستی ذهنی نامیده می‌شود، ارزیابی می‌کند. این شاخص‌ها مبتنی بر گزارشات شخصی افراد از ادراکاتشان در مورد جنبه‌های مختلف زندگی است و میزان رضایت افراد و گروه‌ها را از تامین نیازهایشان مورد بررسی قرار می‌دهند. در حالی که شاخص‌های عینی دلالت بر شرایط خارجی یا ملموس از زندگی دارد (Das, 2008, Foo, 2000, Senlier, et al, 2010, Tesfazghi, et al, 2009). اغلب از داده‌های ثانویه مانند داده‌های جمعیتی و اقتصادی- اجتماعی و گزارش‌های موجود از خدمات عمومی مشتق شده است (Teklay, 2012: 1).

۲-۱- اهمیت و ضرورت

رشد شتابان ناشی از مهاجرت‌های روستایی و بالا بودن نرخ رشد طبیعی جمعیت در شهرهای کشور تاثیرات زیادی بر کیفیت زندگی ساکنین داشته است. شهر زنجان به عنوان یکی از شهرهای استان زنجان در سه دهه‌ی اخیر دارای نرخ رشد جمعیتی بالایی بوده است بطوریکه جمعیت آن از ۲۱۵۴۵۸ در سال ۱۳۶۵ به ۳۸۶۸۵۱ نفر در سال ۱۳۹۰ رسیده است. در این میان دو محله اسلام آباد به عنوان سکونتگاه غیررسمی و کارمندان به عنوان محله برنامه ریزی شده شهر زنجان دارای جمعیتی به ترتیب ۳۹۴۳۹ و ۱۰۲۳۸ نفر هستند. بنابراین طرح مسأله این تحقیق عمدتاً در فقدان مطالعات تجربی در زمینه کیفیت زندگی شهری در ایران و به ویژه در شهر زنجان

ذهنی و عینی از جمله پرل در سال ۲۰۱۱ با حجم نمونه ۶۹ و جمعیت ۳۷۲۶ نفر در اروپا و ویلدتنسی در سال ۲۰۱۱ با ۴۱۰ نمونه و ۲۲۰۹۲۵ نفر در آفریقا اشاره کرد (Teklay, 2012: 11).

جدول ۱: پژوهش‌های موردی تحقیق

محققان	عنوان پژوهش	محل آزمون	نتایج
بندرآبادی و همکاران (۱۳۹۳)	ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی با تاکید بر اصول زیست پذیر در منطقه ۲۲ تهران	تهران	نتایج حاصل نشانگر برخورداری مناسب در مسکن ۰٫۸۶ و برخورداری نامناسب کالبدی ۰٫۳۵ از لحاظ ابعاد عینی و مناسب بودن وضعیت مسکن با نمره ۰٫۵۸ و محیط زیست ۰٫۶۷ نسبت به وضعیت اقتصادی ۰٫۴۴ و اجتماعی ۰٫۴۶ از لحاظ ابعاد ذهنی است. همچنین بررسی آزمون‌های آماری همبستگی بین ابعاد ذهنی و عینی را با نمره ۰٫۲۸ نشان نمی‌دهد.
پوراحمد و همکاران (۱۳۹۳)	سنجش کیفیت زندگی شهری مهاجران افغان مقیم ایران با رویکرد ذهنی	شهر رباط کریم	نتایج حاصل از پژوهش نشان دهنده ی این است که شرایط کیفیت زندگی مهاجران در شهر رباط کریم پایین و کمتر از متوسط ارزیابی شده است. که پایین ترین میزان رضایت مربوط به جنبه ی اقتصادی و تفریح و اوقات فراغت است. همچنین متغیرهای اجتماعی – فرهنگی آثار بیشتری در بالا رفتن میزان کیفیت زندگی دارند.
خادمی و همکار (۱۳۹۲)	ارزیابی کیفیت زندگی شهری	بافت فرسوده شهر آمل	بافت فرسوده شهر به لحاظ شاخص‌های کیفیت زندگی در زیر سطح متوسط قرار گرفته است و در این میان شهروندان از وضعیت اقتصادی نسبت به سایر مولفه‌ها ابراز نارضایتی بیشتری نموده اند.
پوراحمد و همکاران (۱۳۹۱)	تحلیل طبقه بندی کیفیت زندگی شهری با روش SAW	بابلسر	نتایج پژوهش حاکی از یک رابطه معناداری بین کیفیت‌های مربوط به محیط‌های ساخته شده و سایر ابعاد کیفیت عینی زندگی بر حس رضایتمندی افراد می‌باشد.
خواجه شاهکوهی، علیرضی و همکاران (۱۳۹۱)	ارزیابی و سنجش شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی شهری	کاشان	نتایج تحقیق حاکی از آن است که در واقع بیشتر ساکنان شهر کاشان تا حد نسبتاً زیادی از کیفیت زندگی خو رضایت دارند. بررسی رابطه بین وضعیت اجتماعی – اقتصادی شهروندان و میزان رضایتمندی از مولفه‌های ذهنی کیفیت زندگی با استفاده از آزمون رگرسیون چند متغیره نشان از رابطه معناداری میان وضعیت اقتصادی – اجتماعی به عنوان متغیر مستقل و رضایتمندی ذهنی به عنوان متغیر وابسته است.
قالیباف محمد باقر و همکاران (۱۳۹۰)	ارزیابی کیفیت زندگی شهری	تهران، محله یافت آباد	نتایج حاکی از عدم مطلوبیت وضعیت کیفیت زندگی در زمینه‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی از دید جامعه ی نمونه در منطقه مورد مطالعه که تنها وضعیت حمل و نقل و ارتباطات در حد متوسطی ارزیابی شده است.
لطفی، صدیقه و همکار (۱۳۹۰)	تحلیل ابعاد عینی و ذهنی دسترسی به تسهیلات محله ای در کیفیت زندگی شهری	بافت قدیم، جدید و روستایی شهر مراغه	نتایج حاکی از اختلاف زیاد بین ابعاد عینی و ذهنی در محلات بافت جدید و کاهش این اختلافات در محلات بافت قدیم و روستایی است.
Teklay, Rishan (۲۰۱۲)	سازگاری و ناهنجاری در کیفیت زندگی: شاخص‌ها و سیاست‌های لازم برای برنامه ریزی شهری	ملکه شمال شرق اتیوپی	اندازه گیری کیفیت زندگی با استفاده از شاخصهای مسکن، دسترسی به خدمات عمومی، فضای سبز و درآمد خانوار و شناسایی دلایل سازگاری و ناهنجاری در شهر میکله شمال شرق اتیوپی پرداخته است. که نتایج حاکی از نابرابری کیفیت زندگی در تمام شاخصهای ذکر شده می‌باشد.
and SANTOS MARTIN (2007)	کیفیت زندگی شهری	شهر پرتو	نتیجه حاکی از این است که باید توجه ژرف به اثرات دو رویکرد کمی و کیفی برای ارزیابی کیفیت زندگی داشته باشیم که نگاه منفرد و جدای از هم این دو رویکرد ممکن نمی باشد.
McCrea et.al (۲۰۰۶)	چگونگی ارتباط قسوی بسین شاخص‌های عینی و ذهنی کیفیت زندگی شهری	جنوب شرقی کوئیزلند	نتایج پژوهش حاکی از ارتباط ضعیف میان شاخص‌های عینی و ذهنی است که در هنگام به کارگیری استنتاج‌ها باید مراقبت شود چرا که بهبودی در کیفیت ذهنی زندگی شهری اساس بهبود در کیفیت عینی زندگی شهری است.

ماخذ: نگارندگان، ۱۳۹۳

۵-۱- سوال‌های پژوهش

۱ - سطح کیفیت ذهنی زندگی و میزان رضایت شهروندان از معرف‌های مختلف مربوط به قلمروهای اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی زندگی در محلات کارمندان و اسلام آباد شهر زنجان چگونه است؟

۲ - کدام خصوصیات فردی تغییرات کیفیت زندگی در این محلات را تبیین می‌کنند؟

۶-۱- فرضیات پژوهش

۱ - سطح کیفیت ذهنی زندگی و میزان رضایت شهروندان از معرف‌های مختلف مربوط به شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی در محله اسلام آباد براساس آزمون‌های آماری و مدل‌های تصمیم‌گیری‌های چندمعیاره نسبت به محله کارمندان نامطلوب است.

۲ - ارتباط معناداری میان خصوصیات فردی و تغییرات کیفیت زندگی در محلات مورد مطالعه وجود دارد.

۷-۱- روش تحقیق

این پژوهش عمدتاً مبتنی بر داده‌های اولیه است. برای جمع‌آوری اطلاعات اولیه پیمایش نمونه در محلات اسلام آباد و کارمندان شهر زنجان در سطح خانوار انجام شده است. جامعه آماری شامل تمام خانوارهای

ساکن در شهر زنجان است که تعداد آنها براساس نتایج سرشماری سال ۱۳۹۰، ۱۱۱۳۹۲ خانوار می‌باشد. محلات اسلام آباد و کارمندان به ترتیب دارای ۸۰۷۳ و ۳۶۷۹ خانوار می‌باشند. اما با توجه به محدودیت‌های زمانی و مالی با استفاده از فرمول کوکران تعداد ۲۸۸ خانوار به عنوان نمونه انتخاب شدند. پرسشنامه مورد استفاده از نوع بسته و طیف لیکرت ۵ مقیاسی از کاملاً ناراضی ۱ تا کاملاً راضی ۵ تشکیل شده است. پرسشنامه منظور حاوی سوالاتی در مورد اطلاعات جمعیت شناختی و بعد ذهنی کیفیت زندگی است. در سوالات بخش ذهنی سعی شده میزان رضایت ادراک شده از شرایط عینی زندگی در قلمروهای اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی ارزیابی شود. جهت سنجش پایایی شاخص‌ها از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شد که مقدار آن برای محله اسلام آباد ۰,۷۴ و برای محله کارمندان ۰,۷۳ بدست آمده که نشان از پایایی مناسب تحقیق می‌باشد. از تکنیک‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره از جمله ویکور و تصمیم‌گیری سلسله‌مراتبی و آزمون‌های آماری نظیر میانگین و تحلیل واریانس، ANOVA و T-test برای ارزیابی تاثیر خصوصیات فردی بر کیفیت زندگی استفاده شده است.

جدول ۲: معیارها و زیرمعیارهای پژوهش

معیارهای اصلی	زیرمعیارها
اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	ارتباط همسایگی، امنیت محله، آگاهی از امورات محله، حس تعلق، مشارکت در امور محله، تعداد افراد خانوار
کالبدی	رضایت از ابعاد مسکن، تعداد اتاق در مسکن، کیفیت بنا، مصالح نما، تسهیلات مسکن، امنیت تردد، وضعیت کوچه و خیابان، وضعیت دفع زباله، خدمات اوقات فراغت، خدمات عمومی محله
اقتصادی	درآمد خانوار
زیست محیطی	صداهای آزار دهنده (آلودگی صوتی)، فعالیت‌های آلوده کننده

ماخذ: نگارندگان: ۱۳۹۳

۸-۱- محدوده و قلمرو پژوهش

می‌شود؛ ۱۱,۲ درصد از جمعیت شهر زنجان را در خود جای داده است. محله کارمندان یک محله‌ی برنامه‌ریزی شده در مدیریت شهری زنجان در شمال شرق این شهر با ۸۳ هکتار وسعت و ۱۱۸۷۲ نفر جمعیت در سرشماری ۱۳۹۰ در منطقه یک واقع شده است. این محله از شمال به گاوزنگ، از غرب به آزادگان، از جنوب به خیابان کوچمشکی و از شرق به اراضی پایین کوه ختم می‌شود. این محله یکی از شهرک‌های کم نظیر شهر زنجان محسوب می‌شود که امروزه آپارتمان سازی و انبوه سازی در آن رواج یافته است. (بلوک آماری ۱۳۹۰).

شهر زنجان با ۳۸۰۶۹۲ نفر جمعیت در سرشماری ۱۳۹۰ به عنوان اولین و بزرگ‌ترین نقطه شهری استان، یکی از شهرهای میانه اندام کشور محسوب می‌شود. محله اسلام‌آباد با ۹۳,۵ هکتار وسعت ۲۹۱۶۳ نفر جمعیت در سرشماری ۱۳۹۰ به عنوان یکی از محلات پرتراکم شهر زنجان در منطقه یک شهرداری (محروم‌ترین منطقه شهر) واقع شده است. این محله نیز به عنوان یکی از محلات فرودست این شهر که از نظر مدیریت شهری سکونتگاه غیررسمی خوانده می‌شود در شمال غربی شهر واقع شده است. با وجود اینکه تنها ۱,۸ درصد مساحت شهر را شامل

جدول ۳: خصوصیات جمعیتی محلات اسلام آباد و کارمندان و شهر زنجان (نتایج طرح تفصیلی، ۱۳۹۰)

شاخص	جمعیت (نفر)	مساحت (هکتار)	بعد خانوار	تعداد خانوار
شهر زنجان	۳۸۰۶۹۲	۶۲۷۲	۳,۴	۱۱۰۱۱۲
محله اسلام آباد	۲۹۱۶۳	۹۳,۵	۳,۶	۸۰۷۳
محله کارمندان	۱۱۸۷۲	۸۳	۳,۲	۳۶۷۹

شکل ۱: موقعیت محدوده مورد مطالعه در شهر زنجان (نقشه ۲۰۰۰: ۱ شهر زنجان، ۱۳۹۳)

۲- مفاهیم، دیدگاه‌ها و مبانی نظری

۲-۱- مفهوم کیفیت زندگی

کیفیت زندگی یک مفهوم پیچیده، چند بعدی، نسبی متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که با اهداف متفاوتی در تحقیقات مختلف به کار برده می‌شود. برای مثال لیو (1976) کیفیت زندگی را عنوانی جدید برای مفهوم قدیمی بهزیستی مادی و روانی مردم در محیط زندگی خود توصیف کرده است، فوو (2000) کیفیت زندگی را به عنوان رضایت همه جانبه‌ی افراد از زندگی تعریف می‌کند. بولینگ و ویندرسون (2001) کیفیت زندگی را در اصطلاح یک شیء گمشده یا فقدان یک چیز نسبت به چیز دیگر تعریف می‌کند. کاستانزا (2007) کیفیت زندگی را به عنوان میزان تامین نیازهای مورد نیاز انسان و در ارتباط با ادراک مردم از رفاه ذهنی تعریف می‌کند. از سوی دیگر سنلایر (2009) کیفیت زندگی را به عنوان ارتباط بین ادراک مردم، و تجربه‌ی آنها

در فضایی که در آن زندگی می‌کنند، تعریف می‌کند. اخیراً تعریفی که از کیفیت زندگی به وسیله‌ی پرل (2011) ارائه شده است؛ که آن را اندازه‌گیری ویژگی‌های عینی و ذهنی از زندگی تعریف می‌کند. پس می‌توان در تعاریف مکاتب مختلف از کیفیت زندگی واژه‌هایی مانند احساس عمومی خوشبختی، حس مثبت از روابط اجتماعی و فرصت‌های بروز توانایی‌های فردی را مشاهده کرد (et al, 2006, McCrea, 2009, Tesfazghi). کیفیت زندگی در اصطلاح ارزیابی تجربیات همه جانبه از زندگی بشر است (Costanza et al, 2007). آن می‌تواند از طریق یک وضعیت خاص که در آن اولویت‌های زندگی فردی یا جمعی و اولویت‌هایی که می‌توان با آن برخورد کرد را بیان کند (Campanera, 2011 & Higgins). اندک تعریف مشخص‌تر از کیفیت زندگی توسط دیوید فلس و پری (1995) ارائه شده است که کیفیت زندگی را به عنوان ترکیبی از شرایط

عدم خشنودی از شرایط و رضایتمندی به معنی ارزیابی شخصی از هر دو شرایط عاطفی و شناختی بر اساس درجه‌ای از رضایت مندی است. بنابراین تحلیل رفاه ذهنی یک عنصر اساسی برای روشن شدن کیفیت زندگی است به هر حال، تنها رفاه ذهنی برای فهم مناسب کیفیت زندگی کافی نیست. داینر و سو (1997) برای محققانی که رویکردهای دیگری را در بررسی رفاه ذهنی کیفیت زندگی دلالی ذکر می‌کنند. اولین دلیل پیشرفت اقتصادی (که به عنوان مهمترین نقطه نظر کیفیت زندگی برای سیاستگذاران تلقی می‌شود) که ایمنی یا جنبه‌های جرم و جنایت مهم تلقی نمی‌شود. دومین دلیل اینکه مردم ممکن است همیشه از آنچه که تمام آنها می‌خواهند خوشحال نباشند. و سومین دلیل اینکه نادیده گرفتن عناصر مهمی مانند عشق و خودباوری در تجزیه و تحلیل بازار که کیفیت زندگی را تحت تاثیر قرار می‌دهند (Diener & Suh, 1997). در سنجش کیفیت زندگی با شاخص‌های ذهنی نیازی به ارتباط با شرایط عینی زندگی نیست (Santos et al, 2007). این شاخص‌ها نامشهود، غیرقابل مقایسه و بی ثبات اند و براساس ادراک فرد، رضایت و همچنین رفاه افراد اندازه‌گیری می‌شود. در مورد شاخص‌های ذهنی کمپل (1976) در ارزیابی کیفیت ذهنی زندگی بر سطح رضایت از زندگی به عنوان یک کل تاکید دارد. علاوه بر این رضایت از زندگی را تجربه و منعکس کننده ی دیدگاه‌های واقع بینانه برای سیاست گذاران در نظر می‌گیرد که به نظر می‌رسد مورد قبول تحقیقات بیشتری باشد (Marans, 2003). علاوه بر آن افراد خودشان متخصص سنجش از کیفیت زندگی براساس رفاه ذهنی که از طریق میزان رضایت حاصل

زندگی و رضایت براساس مقیاس اهمیت تعریف می‌کند. تعریف مفهومی و عملیاتی از کیفیت زندگی توسط چرچ (2004) پیشنهاد شد که کیفیت زندگی را معیاری از توانایی افراد برای اقدامات فیزیکی، عاطفی و اجتماعی درون محیط شان در یک سطح با انتظاراتشان تعریف می‌کند. این تعریف ارتباط کیفیت زندگی را با معیارها، حوزه‌ها و اهداف مشخص می‌کند. به هر حال تعاریف متفاوتی از کیفیت زندگی ارائه شده اما تمام مکاتب با این مفهوم که کیفیت زندگی مفهومی چند بعدی و دارای ویژگیهای عینی و ذهنی است موافقت (Siegel, & Lee, 2001) M.J. Sirgy, Rapley, 2003 Efranty, و با توجه به رشته‌های مختلف دخیل در مطالعات آن و تعاریف متفاوت، یک توافق اینکه کیفیت زندگی مربوط به شرح و ارزیابی از شرایط زندگی مردم در یک کشور یا منطقه خاص است؛ وجود دارد.

۲-۲ - مفهوم کیفیت ذهنی زندگی

کیفیت زندگی براساس رویکردهای فلسفی مختلفی توصیف می‌شود که سه رویکرد براساس دیدگاه‌های فلسفی خاص، خواست و تجربیات افراد براساس یک زندگی خوب پایه ریزی شده است (Suh, 1997) Diener & (1997) نگرش سوم، رویکرد رفاه ذهنی یا رویکرد آمریکایی است. معیارهای ذهنی در واقع استنباط یا رضایتمندی افراد را از زندگی‌شان انعکاس می‌دهد که از طریق بررسی و مطالعه درک، روح از طریق رضایتمندی از زندگی شهری حاصل می‌شود. که فاکتورهایی مانند عواطف خوشایند یا ناخوشایند و رضایتمندی از زندگی را در نظر گرفته که در آن عواطف به معنای خشنودی یا

محدودیت‌های جدی می‌دانند. (Veenhoven, 2002) معتقد است منظم کردن شاخص‌های ذهنی نیازمند توضیح محدودیت استفاده از آنها است که این محدودیت‌ها عبارتند از:

۱ - شاخص‌های ذهنی بی‌ثبات اند (تغییرات اساسی ادراک افراد در زمان).

۲- قیاس ناپذیرند (بستگی به ملاک، ارزشها، تجارب زندگی، مقیاس‌های ذهنی که از فردی به فردی دیگر تغییرپذیرند).

۳ - عدم وضوح اندازه‌گیری (ارزیابی که هر فردی نه تنها براساس مکانیسمی از ادراک منطقی بلکه مکانیسمی از اثرات عاطفه و احساسات) بنابراین سنجش آنها امکان‌پذیر نیست (Martin, 2007: 418 and Santos).

می‌شود؛ هستند (Noll, 2002). اغلب از مقیاس لیکرت به عنوان یک روش اصلی برای سنجش کیفیت ذهنی زندگی استفاده می‌شود. برای مثال Das (2008) از ۵ حالت لیکرت از بسیار راضی تا ناراضی استفاده کرده است در حالی که Tesfazghi, et al (2010) از ۶ حالت لیکرت از کاملاً ناراضی به کاملاً راضی استفاده کرده است. اما کیفیت ذهنی زندگی نیز می‌تواند در نظر افراد، رضایت از زندگی با توجه به زندگی خود به عنوان یک کل اندازه‌گیری شود. در نتیجه اندازه‌گیری مستقیم واکنش‌های شناختی و عاطفی افراد از تمام زندگی خود همچنین دامنه‌های خاص زندگی برای درک رفاه ذهنی فرد بسیار مهم است (Das, 2008: 9).

بسیاری از محققان، استفاده از شاخص‌های ذهنی برای اندازه‌گیری کیفیت زندگی را سبب

جدول ۴: خلاصه‌ای از مطالعات کیفیت زندگی شهری

معیارهای کیفیت زندگی	مقیاس لیکرت	حجم نمونه	مجموع جمعیت (میلیون نفر)	اندازه مطالعه موردی	منطقه	محققان
کیفیت ذهنی زندگی	۵	۲۲۰	۳,۱	۶۴۷,۸	آسیا	(2000) Foo
کیفیت ذهنی زندگی	۵	۳۰۰	NM	NM	آسیا	(2003) Ibrahim & Chung
کیفیت ذهنی و عینی زندگی	۵	۱۶۱۰	۲,۳۵	۲۰,۰۰۰	اروپا	(2006) McCrea
کیفیت ذهنی زندگی	۵	۲۴۰۰	NM	NM	اروپا	(2007) Santos et al
کیفیت ذهنی و عینی زندگی	۵	۳۷۹	NM	NM	آسیا	(2008) Das
کیفیت ذهنی و عینی زندگی	NM	۳۰۰	NM	NM	اروپا	(2009) Senlier et al
کیفیت ذهنی و عینی زندگی	۵	۶۰۷	۲۲۰,۹۹۱	۱۴,۷۲۰	آفریقا	(2010) Tesfazghi
کیفیت ذهنی و عینی زندگی	۵	۶۹	۳,۷۲۶	۲۵۴,۵۹۳۴	اروپا	(2011) Pearl, et. al
کیفیت ذهنی و عینی زندگی	۶	۴۱۰	۲۲۰,۹۲۵	NM	آفریقا	(2011) Wildtinsy

(Teklay, 2012: 11)

۳- تحلیل یافته‌ها

۳-۱- مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیاره

۳-۱-۱- مدل ویکور

روش ویکور (Vikor) حرف اختصاری عبارت صربی Vlse Kriterijumsk Optimizacija Kompromisno Resenje یکی از مدل‌های پرکاربرد در تصمیم‌گیری و انتخاب گزینه برتر می‌باشد. این مدل از سال ۱۹۸۴ بر مبنای روش توافقی جمعی و با داشتن معیارهای متضاد تهیه شده و عموماً برای حل مسائل گسسته کاربرد دارد. در واقع مدل ویکور از طریق ارزیابی گزینه‌ها براساس معیارها، گزینه‌ها را اولویت بندی یا رتبه بندی می‌کند. در این مدل معیارها وزن دهی نمی‌شوند بلکه معیارها از طریق روش‌های دیگر ارزیابی می‌شود و سپس گزینه‌ها براساس معیارها و با ترکیب در ارزش معیارها، ارزیابی شده و رتبه بندی می‌شوند (غیائی، مصطفی، بی تا: ۱).

۳-۱-۱-۱- مراحل تکنیک ویکور

مراحل روش، در یک مساله تصمیم‌گیری چند معیاره، یا n معیار و m آلترناتیو به شرح ذیل است:

۱- تشکیل ماتریس تصمیم

۲- تعیین بردار و وزن معیارها

۳- تعیین نقطه ایده آل مثبت و ایده آل منفی

۴- محاسبه مقدار سودمندی (S) و مقدار تاسف (R)

برای هر گزینه

۵- محاسبه شاخص ویکور (Q) برای هر گزینه

۶- مرتب کردن گزینه‌ها براساس مقادیر S، R و Q

۱- تشکیل ماتریس تصمیم: ماتریس تصمیم با توجه به ارزیابی همه آلترناتیوها برای معیارهای مختلف ماتریس تصمیم به صورت زیر تشکیل می‌شود:

$$X = \begin{bmatrix} X_{11} & X_{12} & \dots & X_{1n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ X_{m1} & X_{m2} & \dots & X_{mn} \end{bmatrix}$$

X_{ij} عملکرد آلترناتیو i ام در رابطه با معیار j ام است.

۲- تعیین بردار وزن معیارها: در این مرحله با توجه به ضریب اهمیت معیارهای مختلف در تصمیم‌گیری، با استفاده از روشهایی مانند آنتروسی یا AHP و... بردار وزن تعریف می‌شود:

$$W = (W_1, W_2, \dots, W_n)$$

۳- تعیین نقطه ایده آل مثبت و منفی: برای هر معیار، بهترین و بدترین هر یک را در میان همه گزینه‌ها تعیین کرده و به ترتیب f_j^+ و f_j^- می‌نامیم (در اینجا فرض شده f_j از جنس سود است).

$$f_j^+ = \max f_{ij}$$

$$i = 1, 2, \dots, m, j = 1, 2, \dots, n$$

$$f_j^- = \min f_{ij}$$

اگر تمامی f_j^+ را به هم پیوند بزنیم یک ترکیب بهینه با بیشترین امتیاز خواهد داد (نقطه ایده آل مثبت) و در مورد f_j^- نیز بدترین امتیاز (نقطه ایده آل منفی) ایجاد خواهد شد.

۴- محاسبه مقدار سودمندی (S) و مقدار تاسف (R) برای هر گزینه: در روش VIKOR مقادیر L_p -metric برای اندازه رتبه بندی مورد استفاده قرار می‌گیرند.

$$L_{1,1} = S_1 = \sum_{j=1}^n w_j \times \frac{f_j^+ - f_{ij}}{f_j^+ - f_j^-}, \quad L_{\infty,1} = R_1 = \max \left\{ w_j \times \frac{f_j^+ - f_{ij}}{f_j^+ - f_j^-} \right\}$$

$L_{1,1}$ به عنوان ثبات تفسیر می‌شود و می‌تواند برای تصمیم‌گیرندگان اطلاعاتی پیرامون ماکزیمم مطلوبیت گروهی یا اکثریت را فراهم آورد. به طور مشابه

است. این روش از پیچیدگی مفهومی تصمیم‌گیری به طور قابل توجهی می‌کاهد، زیرا تنها دو مولفه (مقایسه دودویی) در یک زمان بررسی می‌گردند. این روش شامل سه گام اصلی: الف) تولید ماتریس مقایسه دوتایی، ب) محاسبه وزن‌های معیار و ج) تخمین نسبت توافق است (زبردست، ۱۳۸۰: ۱)

۳ - ۲ - بررسی و تجزیه و تحلیل فرضیه‌ها و سوال‌ها با استفاده از روش‌های کمی و کیفی
۳ - ۲ - ۱ - رضایت از ابعاد مختلف کیفیت زندگی با استفاده از آزمون‌های آماری

رضایت شهروندان از ابعاد مختلف کیفیت زندگی به ارزیابی برای آرایش و سنجش کیفیت زندگی آنان محسوب می‌شود. بویژه که این امر یکی از اهداف مهم دانش برنامه‌ریزی شهری است. در این پژوهش میزان رضایت شهروندان ساکنین محلات کارمندان به عنوان محله برنامه‌ریزی شده و اسلام‌آباد به عنوان سکونتگاه غیررسمی شهر زنجان مورد سنجش قرار گرفت. که این امر به ما کمک کرد تا میزان رضایت خانوار را از شاخص‌های کیفیت زندگی ارزیابی کنیم. جدول ۵ میانگین و انحراف معیار مولفه‌های کیفیت زندگی در محلات اسلام‌آباد و کارمندان شهر زنجان نمایش می‌دهد.

جدول ۵: ارزش‌های میانگین رضایت از مولفه‌های مختلف کیفیت زندگی

شاخص‌های اصلی	مولفه‌ها	نام محله	میانگین	انحراف معیار
اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	رضایت از ارتباط همسایگی	کارمندان	2.85	1.107
		اسلام‌آباد	3.65	.976
	رضایت از امنیت محله	کارمندان	3.48	.871
		اسلام‌آباد	3.47	1.161
	رضایت از آگاهی از امورات محله	کارمندان	3.33	.925

نیز به عنوان عدم ثبات تفسیر شده و اطلاعاتی پیرامون حداقل اثر فردی مخالف را برای تصمیم‌گیرندگان فراهم می‌آورد. و S_1 بیانگر فاصله نسبی گزینه i ام از راه حل ایده آل مثبت (بهترین ترکیب) و R_1 بیانگر حداکثر ناراحتی گزینه i ام از دوری از راه حل ایده آل مثبت می‌باشد.

۵ - محاسبه شاخص ویکور: برای هر گزینه شاخص ویکور با رابطه زیر محاسبه می‌شود:

$$Q_i = V \left[\frac{S_1 - S^*}{S^- - S^*} \right] + (1 + V) \left[\frac{R_1 - R^*}{R^- - R^*} \right]$$

$$S^- = \text{Max}_i S_i, \quad S^* = \text{Min}_i S_i$$

$$V \in [0, 1]$$

$$R^- = \text{Max}_i R_i, \quad R^* = \text{Min}_i R_i$$

۶ - رتبه‌بندی آلترناتیوها و پیش‌بینی راه حل توافقی: آلترناتیوها براساس مقادیر S و R و Q و به صورت نزولی مرتب می‌شوند (نقاده، بی تا، ۲-۳).

۳ - ۱ - ۲ - مدل تحلیل سلسله‌مراتبی فرایند تحلیل سلسله‌مراتبی (AHP) روشی است منعطف، قوی و ساده که برای تصمیم‌گیری در شرایطی که معیارهای تصمیم‌گیری متضاد، انتخاب بین گزینه‌ها را با مشکل مواجه می‌سازد، مورد استفاده قرار می‌گیرد. این روش ارزیابی چند معیاری، ابتدا در سال ۱۹۸۰ به وسیله توماس ال ساعتی پیشنهاد گردید و تاکنون کاربردهای متعددی در علوم مختلف داشته

1.120	2.70	اسلام آباد	رضایت از احساس تعلق	کالبدی
.961	3.86	کارمندان		
1.185	3.39	اسلام آباد		
1.089	2.59	کارمندان	رضایت از مشارکت در امور محله	
1.224	2.32	اسلام آباد		
1.146	3.27	کارمندان	رضایت از تعداد افراد خانوار	
1.143	3.83	اسلام آباد		
.702	4.03	کارمندان	رضایت از ابعاد مسکن	
1.186	2.66	اسلام آباد		
.822	3.83	کارمندان	رضایت از تعداد اتاق در مسکن	
1.250	2.59	اسلام آباد		
1.031	3.58	کارمندان	رضایت از کیفیت بنا	
.998	1.82	اسلام آباد		
.998	3.54	کارمندان	رضایت از مصالح نما	
.968	1.72	اسلام آباد		
.799	2.90	کارمندان	رضایت از تسهیلات مسکن	
.721	1.40	اسلام آباد		
1.154	3.80	کارمندان	رضایت از امنیت تردد	
1.434	3.33	اسلام آباد		
1.261	2.79	کارمندان	رضایت از وضعیت کوچه و خیابان	
1.118	2.83	اسلام آباد		
.966	3.85	کارمندان	رضایت از وضعیت دفع زباله	
1.139	3.05	اسلام آباد		
1.179	2.44	کارمندان	رضایت از خدمات اوقات فراغت	
1.106	1.89	اسلام آباد		
.887	3.38	کارمندان	رضایت از خدمات عمومی محله	
1.216	3.03	اسلام آباد		
.859	2.59	کارمندان	رضایت از میزان درآمد ماهیانه	اقتصادی
.855	1.86	اسلام آباد		
1.393	3.37	کارمندان	رضایت از آلودگی صوتی	زیست محیطی
1.144	3.61	اسلام آباد		
1.238	2.67	کارمندان	رضایت از فعالیت‌های آلوده کننده	
1.230	3.17	اسلام آباد		

ماخذ: مستخرج از پرسشنامه

شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی در محله اسلام آباد بطور میانگین ۳,۲۲ و در محله کارمندان بطور میانگین ۳,۲۳ می‌باشد. میانگین دو محله نیز

جهت بررسی این امر با توجه به داده‌های حاصل، از آزمون میانگین و تحلیل واریانس استفاده شد. نتیجه حاصل از کاربست این آزمون نشان می‌دهد که

اسلام آباد کمتر از حد میانگین حاصل شده نشانگر عدم رضایت ساکنین از وضعیت درآمد خود هستند. شاخص‌های زیست محیطی در محله اسلام آباد بطور میانگین ۳,۳۸ و در محله کارمندان بطور میانگین ۳,۰۲ بدست آمده است. میانگین هر دو محله ۳,۲۰ حاصل شده است. نکته ای که قابل ذکر است در مقایسه با سایر شاخص‌ها، شاخص‌های زیست محیطی مقدار ۱ کاملاً راضی و مقدار ۵ کاملاً ناراضی در نظر گرفته شده است. با توجه به اینکه مقدار بالاتر از حد استاندارد حاصل شده نشانگر عدم رضایت ساکنین از این شاخص‌هاست. بطور کلی، بررسی ارزش‌های میانگین مربوط به معرف‌های مختلف کیفیت زندگی نشان می‌دهد که در کارمندان به عنوان محله برنامه ریزی شده رضایت ساکنین در تمام شاخص‌ها بالاتر از حد میانگین حاصل شده و تنها شاخص اقتصادی پایین تر از این حد ارزیابی شده است در حالی که در اسلام آباد به عنوان سکونتگاه غیررسمی تنها رضایت از شاخص اجتماعی، فرهنگی و مذهبی بالاتر از حد میانگین حاصل شده و ۳ شاخص دیگر پایین تر حاصل شده اند (رک جدول ۶).

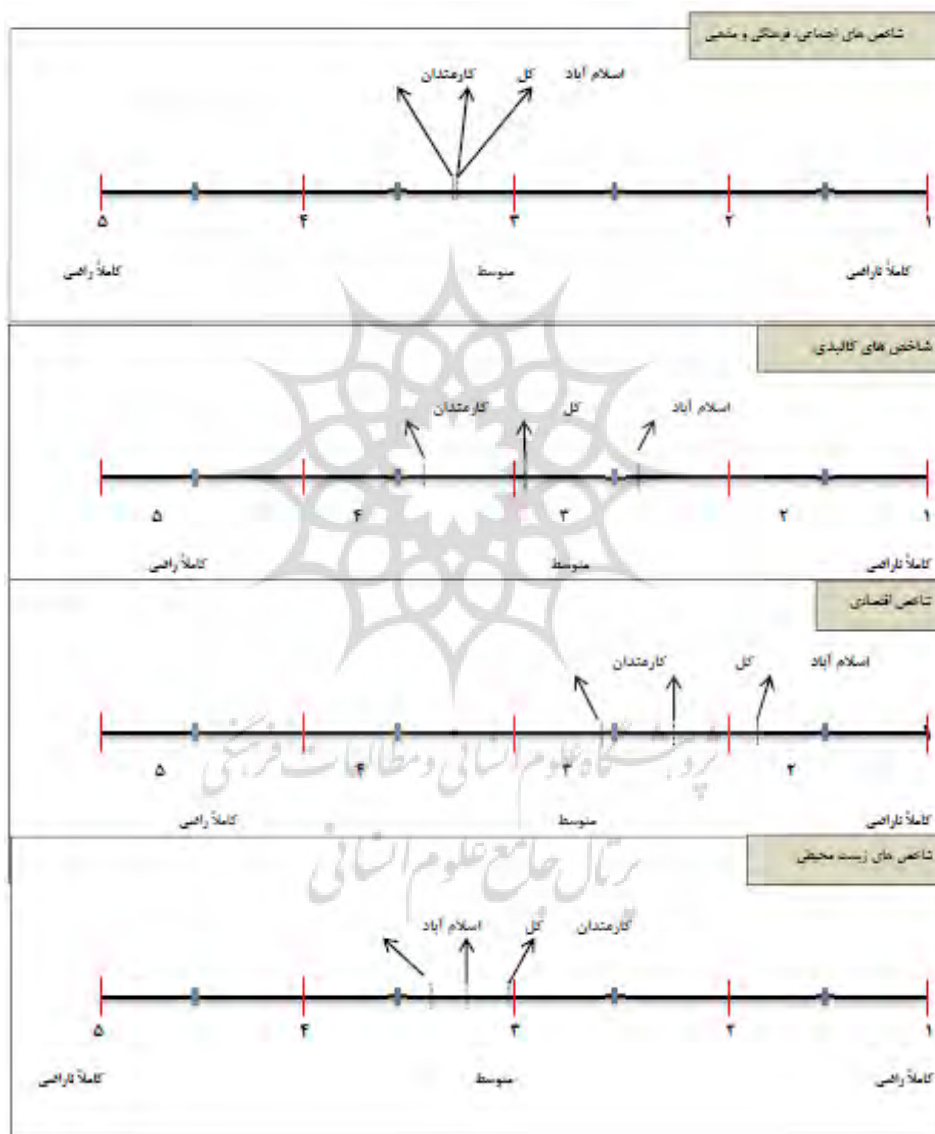
۳,۲۲ بدست آمده است. لذا با توجه به اینکه میانگین بدست آمده بالاتر از حد استاندارد (یعنی عدد ۳) می‌باشد بنابراین میزان رضایت شهروندان در محلات اسلام آباد و کارمندان شهر زنجان از این شاخص‌ها در وضعیت مطلوبی ارزیابی شده است. شاخص‌های کالبدی در محله اسلام آباد بطور میانگین ۲,۴۳ و در محله کارمندان بطور میانگین ۳,۴۱ بدست آمده است. میانگین دو محله نیز ۲,۹۱ بدست آمده است. با توجه به اینکه میانگین محله کارمندان بالاتر از حد استاندارد حاصل شده بنابراین میزان رضایت ساکنین این محله نسبت به محله اسلام آباد در ارتباط با شاخص‌های کالبدی در وضعیت مطلوب ارزیابی شده در حالی که در محله اسلام آباد این میزان کمتر از حد استاندارد حاصل شده که نشانگر عدم رضایت ساکنین از این شاخص‌هاست. شاخص اقتصادی در محله اسلام آباد بطور میانگین ۱,۸۶ و در محله کارمندان بطور میانگین ۲,۵۸ بدست آمده است. میانگین هر دو محله نیز ۲,۲۲ حاصل شده است. با توجه به اینکه مقدار این شاخص در محله کارمندان بالاتر از میانگین بدست آمده نشانگر میزان رضایت بالاست اما در حالی که با توجه به اینکه مقدار محله

جدول ۶: داده‌های حاصل از آزمون میانگین

نام محله	آماره	شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	شاخص‌های کالبدی	شاخص اقتصادی	شاخص‌های زیست محیطی
محله اسلام آباد	میانگین	۳,۲۲	۲,۴۳	۱,۸۶	۳,۳۸
	فراوانی	۱۴۵	۱۴۵	۱۴۵	۱۴۵
	انحراف معیار	.608	.622	.854	1.04
	واریانس	.370	.387	.731	1.093
محله کارمندان	میانگین	۳,۲۳	۳,۴۱	۲,۵۸	۳,۰۲
	فراوانی	۱۴۳	۱۴۳	۱۴۳	۱۴۳
	انحراف معیار	.557	.527	.858	1.136

	واریانس	.311	.278	.737	1.292
کل	میانگین	۳,۲۲	۲,۹۱	۲,۲۲	۳,۲۰
	فراوانی	۲۸۸	۲۸۸	۲۸۸	۲۸۸
	انحراف معیار	.582	.756	.929	1.104
	واریانس	.340	.573	.863	1.221

ماخذ: مستخرج از پرسشنامه

شکل ۲: موقعیت قرار گیری محلات کارمندان و اسلام آباد شهر زنجان در شاخص های کیفیت زندگی

اسلام آباد شهر زنجان در شاخص های کیفیت زندگی

۶,۶۷، ۹,۲۶ درصد بسیار زیاد و ۸,۷۷، ۱۱,۵۲، ۱۴,۴۴، ۱۴,۹۶ درصد بسیار پایین حاصل شده است. با توجه به وضعیت نامطلوب کیفیت زندگی در محله اسلام آباد، میزان رضایت از شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی در وضعیت مطلوب و در بقیه‌ی شاخص‌ها در وضعیت نامطلوبی ارزیابی شده است. و برعکس با توجه به وضعیت مطلوب کیفیت زندگی در محله کارمندان، میزان رضایت از شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی نسبتاً نامطلوب و مابقی زیرمعیارها در وضعیت عالی اظهار شده است (رک جدول ۷).

۳ - ۲ - ۲ - رضایت از ابعاد مختلف کیفیت ذهنی زندگی با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیاره
سنجش رضایت ذهنی ساکنان در تمام معیارها و زیرمعیارها براساس مدل Vikor و AHP بیانگر اختلاف آنها در محلات کارمندان و اسلام آباد است. رضایت ذهنی از تمام شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی در محله کارمندان به ترتیب ۲,۳۸، ۱۶,۱۸، ۱۶,۷۶، ۱۰,۷۳ درصد بسیار زیاد و ۱۵,۲۹، ۲,۶۵، ۱,۰۸، ۳,۳۱ درصد بسیار کم حاصل شده است. در حالی که در محله اسلام آباد میزان رضایت به ترتیب ۹,۴۵، ۷,۳۲،

جدول ۷: تحلیل تطبیقی شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی در محلات

کارمندان و اسلام‌آباد شهر زنجان بر اساس مدل AHP و Vikor

نام محلات	شاخص‌ها	بسیار زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	مجموع	وزن‌ها
کارمندان	اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	۲,۳۸	۷,۲۶	۳۱,۲۶	۳۸,۸۸	۱۵,۲۹	۱۰۰	۰,۲۷
	کالبدی	۱۶,۱۸	۳۷,۲۳	۳۵,۶۷	۸,۲۷	۲,۶۵	۱۰۰	۰,۴۸
	اقتصادی	۱۶,۷۶	۴۴,۵۹	۳۰,۵۴	۷,۰۳	۱,۰۸	۱۰۰	۰,۱۶
	زیست محیطی	۱۰,۷۳	۳۵,۲۷	۴۳,۲۹	۷,۰۱	۳,۳۱	۱۰۰	۰,۰۹
اسلام آباد	اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	۹,۴۵	۳۳,۶۵	۲۶,۰۵	۲۲,۰۸	۸,۷۷	۱۰۰	۰,۲۷
	کالبدی	۷,۳۲	۲۰,۲۳	۲۴,۴۳	۳۶,۵۰	۱۱,۵۲	۱۰۰	۰,۴۸
	اقتصادی	۶,۶۷	۲۱,۵۹	۲۵,۵۶	۴۰,۷۴	۱۴,۴۴	۱۰۰	۰,۱۶
	زیست محیطی	۹,۲۶	۳۱,۶۶	۲۱,۵۲	۲۲,۶۰	۱۴,۹۶	۱۰۰	۰,۰۹
								۱

ماخذ: مستخرج از پرسشنامه

۳ - ۲ - ۳- تاثیر خصوصیات فردی، اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی بر کیفیت زندگی
کیفیت ذهنی زندگی افراد می‌تواند متأثر از فاکتورهای فردی، اجتماعی، اقتصادی و جمعیت شناختی باشد. در این راستا آنالیز واریانس یک طرفه و آزمون T برای مقایسه تغییرات کیفیت ذهنی زندگی

پاسخگویان در طبقات مختلف بکار گرفته شده است. این مسأله به تشخیص معناداری آماری تغییرات کیفیت ذهنی زندگی با خصوصیات شخصی، اجتماعی، اقتصادی و جمعیت شناختی پاسخگویان کمک می‌کند. نتایج آزمون در سطح اطمینان ۹۹ درصد تاثیر معناداری خصوصیات فردی بر کیفیت

۳ - ۲ - ۳- تاثیر خصوصیات فردی، اجتماعی، اقتصادی و جمعیتی بر کیفیت زندگی
کیفیت ذهنی زندگی افراد می‌تواند متأثر از فاکتورهای فردی، اجتماعی، اقتصادی و جمعیت شناختی باشد. در این راستا آنالیز واریانس یک طرفه و آزمون T برای مقایسه تغییرات کیفیت ذهنی زندگی

درآمد و تحصیلات بالاتر، تعداد اتاق بیشتر، تعداد خانوار کمتر در مسکن، دارای شغل، کیفیت زندگی بالاتری دارند. اما طبق نتایج آزمون مالکیت مسکن، جنسیت، وضعیت تاهل تاثیر معناداری بر کیفیت زندگی خانوار ساکن در این محلات ندارند.

ذهنی زندگی را نشان می‌دهد. (رک جدول ۹). بطور کلی نتایج بدست آمده نشان داد که وضعیت شغلی، تحصیلات، میزان درآمد، سن، تعداد اتاق برای خانوار و تعداد خانوار در مسکن، به طور معناداری کیفیت زندگی را در محلات اسلام آباد و کارمندان شهر زنجان تحت تاثیر قرار می‌دهند. به عبارتی خانوار با

جدول ۸: خصوصیات فردی و میانگین و انحراف معیار

	نام محلات	N	Mean	Std. Deviation
جنسیت	کارمندان	143	1.04	.201
	اسلام آباد	145	1.06	.242
سن	کارمندان	143	2.77	.766
	اسلام آباد	145	2.10	1.026
وضعیت تاهل	کارمندان	143	1.05	.217
	اسلام آباد	145	1.08	.276
میزان تحصیلات	کارمندان	143	4.83	.964
	اسلام آباد	145	2.70	1.600
شغل	کارمندان	143	4.55	1.860
	اسلام آباد	145	2.68	1.480
مالکیت مسکن	کارمندان	143	1.08	.267
	اسلام آباد	145	1.12	.331
تعداد خانوار در مسکن	کارمندان	143	1.45	.527
	اسلام آباد	145	1.32	.644
تعداد اتاق مسکن	کارمندان	143	3.10	.719
	اسلام آباد	145	2.32	.716
میزان درآمد	کارمندان	143	2.59	.859
	اسلام آباد	145	1.86	.855

ماخذ: مستخرج از پرسشنامه

جدول ۹: آزمون تفاوت میانگین کیفیت زندگی برحسب خصوصیات فردی، اجتماعی، جمعیتی و اقتصادی

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means				
		F	Sig.	T	df	Sig. (2-tailed)	99% Confidence Interval of the Difference	
							Lower	Upper
جنسیت	Equal variances assumed	2.367	.125	-.766	286	.444	-.088	.048
	Equal variances not assumed			-.767	278.028	.444	-.088	.048
سن	Equal variances assumed	27.232	.000	6.234	286	.000	.389	.943
	Equal variances not assumed			6.247	266.563	.000	.389	.942
وضعیت تاهل	Equal variances assumed	5.425	.021	-1.154	286	.249	-.110	.042
	Equal variances not assumed			-1.156	272.089	.249	-.110	.042

میزان تخصیلات	Equal variances assumed	75.488	.000	13.696 13.741	286 236.966	.000 .000	1.731 1.732	2.540 2.539
	Equal variances not assumed							
شغل	Equal variances assumed	41.076	.000	9.410 9.395	286 270.617	.000 .000	1.349 1.348	2.376 2.377
	Equal variances not assumed							
مالکیت مسکن	Equal variances assumed	7.244	.008	-1.331 -1.333	286 275.399	.184 .184	-1.139 -1.139	.045 .045
	Equal variances not assumed							
تعداد خانوار در مسکن	Equal variances assumed	.335	.563	1.879 1.881	286 276.602	.000 .000	-.050 -.049	.310 .310
	Equal variances not assumed							
تعداد اتاق مسکن	Equal variances assumed	.290	.590	9.234 9.234	286 285.901	.000 .000	.562 .562	1.000 1.000
	Equal variances not assumed							
میزان درآمد	Equal variances assumed	1.615	.205	7.184 7.184	286 285.906	.000 .000	.464 .464	.987 .987
	Equal variances not assumed							

ماخذ: مسترج از پرسشنامه

۴- نتیجه‌گیری

ابزار مناسبی برای چنین درکی عرضه می‌کند، زیرا مطالعه کیفیت زندگی راهی بین مسئولان محلی و شهروندان برای تعاملی سازنده که منجر به تفسیر و بحث در مورد موضوعات کلیدی موثر بر زندگی مردم می‌شود، باز می‌کند. معمول‌ترین شیوه برای سنجش کیفیت زندگی، توسعه شاخص‌های کیفیت زندگی است. در بسیاری از کشورها مجموعه‌ای از شاخص‌ها برای سنجش و پایش کیفیت زندگی در سطوح ملی، منطقه‌ای، شهری و محلی ایجاد شده است. نتایج مربوط به مدل‌های تصمیم‌گیری چند معیاره نشان از نارضایتی ساکنان محله اسلام آباد از وضعیت اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی محله و رضایت از وضعیت اجتماعی، فرهنگی و مذهبی است. در مقابل در محله کارمندان میزان رضایت از تمام شاخص‌ها در سطح مطلوبی ارزیابی شده است. همچنین بررسی ارزش‌های میانگین مربوط به معرف‌های مختلف کیفیت زندگی نشان می‌دهد که در

سنجش ذهنی کیفیت زندگی از دیدگاه محققان مختلف داخلی و خارجی با اهداف متفاوت مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. در یافته‌های حاصل شده محققان دیدگاه‌های مشترکی بدست آمده اما آنچه در این پژوهش مورد توجه قرار گرفت سنجش ذهنی با استفاده از مدل‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره (ویکو و تصمیم‌گیری سلسله‌مراتبی) است. یافته‌ها نشان از نارضایتی ساکنان محلات اسکان غیررسمی از کیفیت زندگی خود در برابر محلات برنامه‌ریزی شده است. استفاده از نتایج بدست آمده از سنجش کیفیت زندگی شهری می‌تواند در ایجاد استراتژی‌ها و سیاست‌های شهری برخورد با مسائل رهیافتی موثر بوده و باعث بهبود کیفیت زندگی شهروندان گردد. نقطه شروع توسعه اجتماعات انسانی شکل گرفتن درک درستی از نیازهای مردم و پس از آن پایش دستاوردهای توسعه است. سنجش کیفیت زندگی

پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال پنجم، شماره شانزدهم،
 بلوک آماری (۱۳۹۰) سرشماری عمومی نفوس و مسکن شهر زنجان
 پوراحمد، احمد و همکاران (۱۳۹۳) سنجش کیفیت زندگی شهری مهاجران افغان مقیم ایران با رویکرد ذهنی (مطالعه موردی: شهر رباط کریم)، پژوهش‌های جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دوره ۲، شماره ۱، بهار، ص ۱-۱۵.
 پور احمد، احمد و دیگران، 1391، تحلیل طبقه بندی کیفیت زندگی شهری با روش SAW، پژوهش‌های جغرافیای انسانی، دوره ۴۴، شماره ۴.

حاتمی نژاد، حسین (۱۳۷۹) عدالت اجتماعی و شهر: ناهمگونی فضایی محلات شهر مشهد، پایان‌نامه دوره دکتری جغرافیا گرایش برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه شهید بهشتی.

خواجه شاهکوهی، علیرضا و همکاران (۱۳۹۱) ارزیابی و سنجش شاخص‌های ذهنی کیفیت زندگی شهری؛ مطالعه موردی: شهر کاشان، دو فصلنامه مدیریت شهری، شماره ۳۰، پاییز و زمستان، صص ۲۸۵-۲۹۶

زبردست، اسفندیار (۱۳۸۰) کاربرد فرآیند تحلیل سلسله مراتبی در برنامه‌ریزی شهری و منطقه-ای، مجله هنرهای زیبا، شماره ۱۰.

شریفی، عبدالنبی (۱۳۸۵) عدالت اجتماعی و شهر: تحلیلی بر نابرابریهای منطقه ای در شهر اهواز، پایان‌نامه دوره دکتری جغرافیا گرایش برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران

کارمندان به عنوان محله برنامه‌ریزی شده رضایت ساکنین در تمام شاخص‌ها بالاتر از حد میانگین حاصل شده و تنها شاخص اقتصادی پایین تر از این حد ارزیابی شده است در حالی که در اسلام آباد به عنوان سکونتگاه غیررسمی تنها رضایت از شاخص اجتماعی، فرهنگی و مذهبی بالاتر از حد میانگین حاصل شده و ۳ شاخص دیگر پایین تر حاصل شده اند. دانستن اینکه کدام یک از خصوصیات پاسخگویان تاثیر معناداری بر کیفیت زندگی در محلات کارمندان و اسلام آباد شهر زنجان دارند، اهمیت دارد. نتایج حاصل از آنالیز واریانس یک طرفه و آزمون تی - تست برای مقایسه امتیاز میانگین کیفیت ذهنی زندگی خانوار نشان داد که تفاوت آماری معناداری در کیفیت زندگی پاسخگویان با سطوح مختلف وضعیت شغلی، سطح تحصیلات، میزان درآمد، سن، تعداد اتاق برای خانوار و تعداد خانوار در مسکن در محلات برنامه‌ریزی شده و سکونتگاه غیررسمی وجود دارد. به عبارتی خانوار با درآمد و تحصیلات بالاتر، تعداد اتاق بیشتر مسکن، تعداد خانوار کمتر در مسکن، دارای شغل، کیفیت زندگی بالاتری دارند. اما طبق نتایج آزمون مالکیت مسکن، جنسیت، وضعیت تاهل تاثیر معناداری بر کیفیت زندگی خانوار ساکن در این محلات ندارند.

منابع

بندرآبادی، علیرضا و همکار (۱۳۹۳) ارزیابی شاخص‌های کیفیت زندگی با تاکید بر اصول شهر زیست پذیر در منطقه ۲۲ تهران، مجله

- Church, M. C. (2004) "The conceptual and operational definition of quality of life", a systematic of the literature Texas A&M University.
- Cramer, V., Torgersen, S. and Kringler, E. (2004) "Quality of life in a city, the effect of population density", Social Indicators Research 69.
- Diener, E. and Lucas, R. E. (2000) "Explaining Differences in Societal Levels of Happiness: relative standards, need fulfillment, culture and evaluation theory". In Journal Happiness Studies, 1, 41-78.
- Diener E, Suh EM, Lucas RE, Smith HL (1999) "Subjective well-being: three decades of progress". Psycholo Bull 125(2): 276 – 302.
- Das, D. (2008) "Urban Quality of life: A Case Study of Guwahati". Social indicators Research, 88(2), 297- 310
- Diener. E. and Suh. E. (1997) "Measuring quality of life: Economic, Social, and Subjective indicators". Social Indicators Reseach, 40(1), 189- 216
- Foo, T. S. (2000) "Sublective assessment of urban quality of life in Singapore (1997-1998)". Habitat international, 24(1), 31-49
- Fahy, F. and Cinneide, M.O. (2006) "Community-base quality of life indicators for urban areas as derived in Galway City, Ireland". Paper presented at the 4th
- Felce, D., & Perry, J. (1995). "Quality of life: Its definition and measurement". Research in Developmental Disabilities, 16(1), 51-74
- McCrea, R., Shyy, T.K. and Stimson, R., (2006) "What is the strength of the link between objective and subjective indicators of urban quality of life?" Applied Research in Quality of Life, 1(1): 79-96.
- Pearl, d. C., Cabral, P., and Mateu, J. (2011) "Mapping the Quality of life Experience in Alfama: A case study Lisbon, Portugal". In B. Murgante, O. Gervasi, A. Iglesias, D. Taniar and B. Apduhan (Eds), Computational Science and its Applications – ICCSA 2011 (vol ۱)
- غیاثی، مصطفی (بی تا) روش Vikor، نشر پایگاه علمی – پژوهشی پارس مدیر.
- قالیباف، محمد باقر و همکاران (۱۳۹۰) ارزیابی کیفیت زندگی شهری (مطالعه ی موردی: محله یافت آباد)، جغرافیا (فصلنامه علمی – پژوهشی انجمن جغرافیای ایران) – سال نهم – شماره ۳۱
- لطفی، صدیقه و همکار (۱۳۹۰) تحلیل ابعاد عینی و ذهنی دسترسی به تسهیلات محله ای در کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: بافت قدیم، جدید و روستایی شهر مراغه)، نشریه هنرهای زیبا – معماری و شهرسازی، شماره ۴۵، ص ۷۵-۸۶
- مرصوص، نفیسه (۱۳۸۲) تحلیل فضایی عدالت اجتماعی در شهر تهران، پایانامه دوره دکتری جغرافیا گرایش برنامه ریزی شهری، دانشگاه تربیت مدرس.
- نقاده، حمیده (بی تا) روش Vikor، نشر پایگاه علمی – پژوهشی پارس مدیر.
- Avndrews F, Withey SB. (1976) "Social indicators of well-being: Americans perceptions of quality of life". Plenum, New York
- Bunge, M. (1975) "What is a quality of life indicators", Social indicators Research, 2(1), 65-79
- Bowling, A., and Windsor, J. (2001) "Towards the Good Life: A Population Survey of Dimension of Quality of life", Journal of Happiness Studies, 2(1), 55-82.
- Costanza, R., Fisher, B., Ali, S., Beer, C., Bond, I., Boumans, R., ... Snapp, R. (2007) "Quality of life: An approach integrating opportunities", human needs, and subjective well-being. Ecological Economics, 61(2-3), 267-276

6782, pp. 269-283): Springer Berlin / Heidelberg

Shin, D. C., Rutkowski, C. P., and Park, C. M. (2003) "The Quality of life in Korea: Comparative and Dynamic perspectives", *Social Indicators Research*, 62-63(1), 3-16

SANTOS.L.D and MARTINS.I(2007)" MONITORING URBAN QUALITY OF LIFE: THE PORTO EXPERIENCE", *social Indicators Research*, 411-425

Teklay, Rishan(2012) "Adaptation and Dissonance in Quality Of Life: Indicators for urban planning and policy making "Enschede, the Netherlands, march

Tesfazghi, E. S., Matinez, J. A., and Verplanke, J.J.(2010)"Variability of quality of life at small scales: Addis Ababa, Kirkos Sub-City". In: *Social Indicators research*, 98(2010)1, pp./3-88

Veenhoven, R.(2002)" Why social policy needs subjective indicators". *Social Indicators Research*. 58, pp. 33-45

Woldetinsaye, S. G. (2011)" Analyzing variation of urban quality of life using participatory approach in Addis Ababa, Ethiopia: a case study of kirkos sub-city". University of Twente Faculty of Geo-Information and Earth Observation ITC, Enschede.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی